

Fazlur Rahman,
*İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp**

**Kitap
Tanıtımı**
Book
Review

Hasan ERYILMAZ

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı
Ph.D. Student, Ankara University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic
Sciences, Department of Hadith
Ankara, Türkiye

 hasaneryilmaz85@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5343-6981>

Yazar
Author

Eryılmaz, Hasan. "Fazlur Rahman, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*". *Tevilat* 2/2
(2021), 329-332. <https://doi.org/10.53352/tevilat.1020203>

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 2021-11-07
Accepted / Kabul Tarihi: 2021-11-28

ISSN: 2687-4849 e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

Bilgi
Info

* Fazlur Rahman, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, çev. Adnan Bülent Baloğlu, Adil Çiftçi
(Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016).

Dünya üzerinde sağlıklı yaşamak, insan için en temel gayelerdendir. Bu sebeple tıp ilmi bütün insanlık açısından en fazla rağbet edilen ilim dallarından biri olmuştur. Hz. Muhammed de sağlıklı yaşam ile ilgili, çevresine bazı tavsiyelerde bulunmakla beraber kendisi de hastalanmamak için gayret sarf etmiş ve hasta olduğunda ise tedavi olmuştur. Fakat onun tedavi yöntemleri genellikle ilaç ve uygulamalar açısından tafsilat içermeyen, çok yönlü yarar sağlayabilen ve herkesin rahatlıkla ulaşabileceği materyalleri içerir. Onun herhangi bir hastalık karşısındaki tavsiyeleri Müslümanlar arasında kutsî bir formatta algılanarak vahiy ürünü olduğu kabul görmüştür. Bu sebepten olacak ki onun vefatının akabinde pek çok konuda olduğu gibi sağlıklı yaşam için peygamber diliyle aktarılan rivayetlere özel bir önem atfedilmiş ve bu rivayetler literatürde “Tıbb-ı Nebevî” olarak yerini almıştır. Üçüncü ve dördüncü hicrî yüzyıllarda bu alanda müstakil eserler verilmeye başlanmıştır. Dönemin Müslüman hekimlerinin başucu kitapları olan bu eserler genellikle uhrevi bir atmosferde betimlenerek dinî bir formatta hazırlanmıştır. Bu sayede Tıbb-ı Nebevî literatürü herhangi bir hekimlik eğitimi olmayan dindar insanların da günlük hayatlarında sıklıkla başvurdukları bir kaynak haline gelmiştir. Ancak sağlıklı yaşam konusunda geçmişe göre daha büyük bir farkındalığa erişilen günümüzde, Hz. Peygamber’den varit olan külliyyatın tıbbı dair verilerinin tetkik edilmesi her zamankinden daha fazla önem arz etmektedir. Bu kapsamda hadislerde geçen tedavi yöntemlerinin modern tıptaki karşılıkları ve Nebevî tıp olarak adlandırılan muhtevanın kaynağı konusunda alanın uzmanları tarafından müstakil çalışmalarla irdelenmesi gerekmektedir. İşin hekimleri ilgilendiren bu yönünün dışında “Tıbb-ı Nebevî” olarak isimlendirilen müktesebatın kaynağı ve bağlayıcılığı hususunda da İslâm mütefekkirlerine büyük bir görev düşmektedir. Bu kapsamda Fazlur Rahman’a ait “*İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*” isimli eser bahsettiğimiz bu boşluğu doldurmaya yönelik kaleme alınmış hatırı sayılır eserlerden birisidir. “*Health and Medicine in the Islamic Tradition: Change and Identity*” ismiyle 1997 yılında New York’ta yayınlanan eser, Nisan 1997’de Ankara Okulu Yayınları aracılığıyla okurları ile buluşmuştur. Kitabın çevirisi Adnan Bülent Baloğlu ve Adil Çiftçi tarafından yapılmıştır. Tıp ve sağlık konusunun İslâm düşüncesi ve geleneğindeki izdüşümünü, her zaman yaptığı gibi, Kur’an ve sünnet çerçevesinde bir tahlile tabi tutan Fazlur Rahman, bu eserinde özellikle İslâm’ın ve Müslümanların tıp sahasındaki karşılaştıkları çağdaş problemlere İslâm dünyası için yenilik sayılabilecek çözümler teklif eder. Fakat onu ilgilendiren asıl konu, Müslümanların tıp ve sağlık konusunda Kur’ani normları gözetip gözetmedikleri, insanın ruhsal, zihinsel ve fiziksel sağlığına bir bütün olarak yaklaşım yaklaşmadıklarıdır.

Fazlur Rahman’ın kitabında vermek istediği en önemli mesajlardan biri tıp teknolojilerinin gelişmesine ve tıp hizmetlerinin daha ulaşılabilir olmasına paralel olarak tıp ahlakı noktasında bir farkındalık oluşturma ve bu alandaki evrensel ilkeleri tesis etme ile ilgilidir. Buna göre yazar bir hastalığın tedavisinde yarar sağlama, zarar vermeme, özerkliğe saygı ve adalet kıstaslarını tıp ahlakının temel prensipleri olarak önermektedir. Bu kapsamda çağdaş tıp teknolojilerinin imkân verdiği kürtaj, ötanazi, genetik, klonlama, organ bağıışı, yapay üreme gibi yeni konular ve de ilaç sanayii, insan deneyleri, kök hücre araştırmaları gibi

meseleler insan sağlığı kadar insan onurunu da ilgilendirmesi sebebiyle tıbbın dinî ve ahlaki boyutuna dahil edilmiştir.

Fazlur Rahman esas konuya giriş yapmadan önce İslâm tarihindeki tıbbi terim ve kurumlar hakkında genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bu çerçevede hastalık, sağlık, ıstırap ve kader gibi temel kavramları irdeler. İslâm'ın ruh, akıl ve beden sağlığını niçin önemseydiğini izaha çalışır. Aynı şekilde dinlerin Müslümanlara ne gibi tavsiyelerde bulunduğunu ve ne tür sorumluluklar yüklediğini anlatır. Ona göre tıp ve sağlık konusuna daha önce bu şekilde sistematik bir yaklaşım sergilenmemiştir.

Fazlur Rahman, bu eserinde de diğer eserlerinden aşına olduğumuz bir yol takip eder. Tarihî seyri içinde İslâmî fikir ve akımlar hakkında özet bir bilgiye yer verir. Bu yöntem ile okuyucuya bir nevi hatırlatma yaparak konu için uygun bir zemin hazırlar.

Eserin birinci bölümünde, öncelikle İslâm'ın dünya görüşünü ortaya koymak amacıyla Kur'an'da Allah, tabiat, insan konuları ve bunların birbiriyle olan ilişkileri tartışılır. Ardından sağlık ve hastalığın bu dünya görüşündeki yeri tespit edilir. Fazlur Rahman bu vesile ile kendisinin özgün fikirlerinden olan "Allah" görüşünü tekrar eder. Ona göre Allah, insanda pasif bir hayranlık veya vecd uyandıran değil, insanı harekete, mücadeleye yani "iyiliği emredip, kötülükten sakınmaya ve sakındırmaya" davet ve icbar eden bir varlıktır. Allah'ın kendisi salt bir tartışmanın konusu olmadığı gibi, istidlâl yoluyla varılacak bir varlık da değildir. Ona göre Kur'an ise, Allah'ın sadece kendisini anlatmak için peygamberine vahyettiği bir kitap olmadığı gibi Allah'ın otobiyografisi hiç değildir. Kur'an, insanlar içindir ve insanlara hidayet için gönderilmiştir. Fazlur Rahman, tabiat için ise iyi ve doğru amaçlar çerçevesinde kullanıldığı takdirde insanın hizmetine sunulduğunu söyler. Ancak ona göre insan tabiatıdan istifade ederken içinde kaybolmamalıdır. Aksi halde insan hem kendi benliğini hem de rabbini kaybedebilir. Bunun yanı sıra insanın bilgi ve birikimini hayata geniş anlamda yansıtması anlamına gelen teknolojinin kullanımı bireyi, aşkın varlığa yabancılaştıracak kadar miyop hale getirmemelidir. Bu çerçevede Kur'an'ın üzerinde en çok durduğu anahtar kavramlar iman, İslâm ve takvadır. Ona göre bu kavramlar insanın kendisini dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeden koruması ve kendisini Allah'ın kanununa adanması anlamına gelir.

Fazlur Rahman ikinci bölümde ise tıbbın dinî değerini ele alır. Bu çerçevede hastalıklar karşısında tepkisiz kalmayı ve bedenini yaşadığı sorunlarla mücadele etmeyi tavsiye eden rivayetleri değerlendirir. Onun çıkarımına göre hastalıklar karşısında pasif kalmayı tavsiye eden rivayetlerin pek çoğu sahih değildir. Çünkü bunlar dinin amaçladığı ahlaki ilkelerle bariz bir şekilde çelişmektedir. Ancak söz edilene rivayet malzemeleri Kur'an ve sünnetin temas ettiği kavramların anlaşılması ve yorumlanmasında işe yarayabilir.

Tıbb-ı Nebevî'ye tahsis ettiği bir sonraki bölümde ise Fazlur Rahman, ilk dönem tıp eserleri üzerinde durur. Ona göre bu edebiyat türü, yukarıda zikri geçtiği üzere aslı olmamakla birlikte geniş çevrelerce kaynak kabul edilen zayıf ve uydurma hadisler çerçevesince yazılmıştır. Genelde son derece katı, bir anlamda sofî, kelamcı ve dinî şahsiyetler tarafından kaleme alınan bu eserlerle tıp ilmi, dinî ve akidevî bir düzleme çekilmeye çalışılmıştır. Oysa bu yaklaşım

pasif bir Müslüman tipolojisi önermesi nedeniyle İslâm'ın ruhuna aykırı bulunmaktadır.

Fazlur Rahman, sağlık hizmetlerini de müstakil bir başlık altında tartışır. Bu bölümde İslâm dünyasında tesis edilmiş sağlık hizmeti veren kurumların kısa bir tarihçesine yer vermiştir. Bu kurumlar arasında vakıflar, hastaneler ve tıp klinikleri vardır. Yine bu bölümde tıp eğitimi, tıbbi muayene ve ruhi/manevi tıp hakkında kısa bilgiler verir. Özellikle manevi tıp üzerinde duran Fazlur Rahman, hastalıkların ruhi veya psikolojik yöntemlerle tedavi edilebilmesini mümkün görürken ruhsal hastalıklara sebep olan unsurları İbn Sînâ ve Ebû Bekir er-Râzî'yi referans göstererek tabiatüstü saiklere bağlamaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde ise Fazlur Rahman "Tıp Ahlâkı" ile insan haysiyeti, aile ve biyoetik konularına temas eder. Özellikle tıp hizmeti karşılığında doktorun ücret alması meselesi üzerinde duran Fazlur Rahman, karşıt görüşleri dillendirdikten sonra bazı hadisleri gerekçe göstermek suretiyle bunu meşru gördüğünü okuyucusuna hissettirir. Ailevi meselelerde ise bilhassa nikah türevleri, boşanma hukuku, mehir gibi hususiyetleri ele alırken, biyoetik kapsamında organ nakli, tüp bebek, kadavranın tıp eğitiminde kullanılması meselelerini İslâmi bir anlayış içerisinde değerlendirir.

Eserin son bölümü doğum, doğum kontrolü, kürtaj, cinsellik ve ölüm meselelerine tahsis edilmiştir. Hz. Peygamber döneminden bazı örnekleri günümüz doğum kontrol uygulamalarının ilk nüveleri olarak değerlendiren yazar, bunun fıkıh geleneği içerisinde meşru kabul edildiğini ifade etmiştir. "Ölüm" ismi verdiği bir diğer başlıkta ise intihar ve kıtal gibi insan faktörü ile gerçekleşen ölüm hadisesinin ayet ve hadislerle zemmedildiğine vurgu yaptıktan sonra şefaath ve kabir azabı konularına geçiş yapmıştır. Fazlur Rahman'a göre şefaath inancı günahkârın hak ettiği cezayı bulmaması nedeniyle bireydeki ahlâkî hassasiyetin kaybolmasına sebep olmaktadır. Kabir azabı ise Mecusilerden devşirilen ve Kur'an'a dayanmayan bir itikattan ibarettir.

Sonuç olarak Fazlur Rahman bu eseri ile temayüz ettiği modernist tutumunu İslâmi müktesebatın tıp ve tıp hizmetleri ile ilişkisinde uygulamaya çalışmıştır. Her ne kadar savunulan fikirler birtakım tenkit ve eleştirileri mucip olsa da eserin bu alanda yazılmış ilklerden olması ve özellikle tıp ahlakı konusunda gerek hasta gerekse doktor açısından bazı ilkelere dikkat edilmesi konusunda bir farkındalığa imkân vermesi bakımından önem arz etmektedir. Eser aynı zamanda İslâm düşünce geleneğinin hemen hemen bütün alanlarına atıf yapmak suretiyle müellifin müktesebatının boyutlarını gözler önüne sermektedir.